

Човекът е загадка в света, може би най-великата загадка. Загадка е не като животно и не като социално същество, не като част от природата и обществото, а като личност, именно като личност. Целият свят е нищо в сравнение с човешката личност, с единственото лице на човека, с единствената му съгба. Човек преживява агония и иска да знае кой е той, откъде идва и накъде отива. Още в Гърция хората са искали да познаят себе си и са смятали това за път към разгадаване на битието, за източник на философското познание. Човекът може да познава себе си "отдолу" и "отгоре" - да познава въз основа на своя свят, на божественото начало у себе си, на мрака у себе си, на стихийно-подсъзнателното и демонието начало. И е способен на това, защото е двойствено и про-

Личността у човека не е рожба на света, тя има друг произход. Именно това прави човека загадка.

тиворечиво същество, във висша степен поляризирано, богоподобно и звероподобно, високо и низко, свободно и робско, не са му чужди подемът и падението, великата любов и жертва, огромната жестокост и безграничният егоизъм.

Достоевски, Киркегор, Ницше са видели с особена острота трагическото начало у човека и противоречивостта на неговата природа. Преди тях Паскал най-добре е изразил тази двойственост у човека. Други са гледали на човека "отдолу" и са откривали у него низши стихийни начала - печалта на падението му. Като паднало същество, детерминирано от стихийните сили, той им е изглеждал движим изключително от икономически интереси, от подсъзнателни сексуални влечения и побуди. Но потребността от

страдание и мъчение при героите на Достоевски, ужасът и отчаянието при Киркегор, Волята за мощност и жестокост при Ницше също свидетелстват, че човекът е паднало същество, което обаче се измъчва от това падение и иска да го преодолее. Именно съзнанието на личността у човека говори за неговата висша природа и за висшето му призвание. Ако човека не беше личност, макар и неизявена или подтисната, поразена от болест, съществуваща само като възможност, той щеше да е погребен на всичко друго в света и у него не би имало нищо необичайно.

Човекът, когото познават биологията и социологията като природно и социално същество, е продукт на света и ставащите в него процеси. Но личността у човека не е рожба на света, тя има

Личността не е застинала състояние, тя се разгръща, развива се, обогатява се, но е развитие на един и същ пребъдващ субект. Личността в никакъв случай не е готова даденост, тя е загаденост, идеал на човека. Личността се самоизгражда. Нито един човек не може да каже за себе си, че изцяло е личност. Личността е аксиологична, оценъчна категория. Тук се среща с основния парадокс на съществуването ѝ. Личността трябва да изгражда себе си, да се обогатява, да се изпълва с универсално съдържание, да постига единство в целостността в продължение на целия си живот. Но за да направи това, трябва първо да съществува. Необходимо е да съществува субектът, който е призван да изгражда себе си. Личността е в началото на пътя и тя единстве-

Личност или

друг произход. И това прави човека загадка. Личността е пробив в този свят, внасяне на нещо ново. Тя не е природа, не принадлежи на обективната, природна йерархия като нейна съподчинена част. Човекът е личност не по природа, а по дух. По природа е само индивид... Личността е микрокосмос, цял универсум. Само тя може да вмества универсално съдържание, да бъде потенциална Вселена в индивидуална форма.

За личността се разкрива безкрайността. Тя влиза в безкрайността, пуска я в себе си и в своето саморазкриване е устремена към безкрайното съдържание. Същевременно личността предполага форма и граница, тя не се смесва със заобикалящия я свят и не се разтваря в него.

но е в края на пътя.

В личността има много родови белези, принадлежащи на човешкия род, много исторически, традиционни, социални, класови, семейни, много наследствени и подражателни наслоения - много "общо". Но именно това е "неличното" в личността. "Личното" е оригинално, свързано с първоизточника и автентично.

Всичко родово и наследствено е само материал за творческата активност на личността. Цялата тежест, наложена от природата и обществото, от историята и изискванията на цивилизацията, всъщност е поставеното пред нас затруднение, на което трябва да се отговори със съпротива и творческо преобразуване в личното, единствено личното.

индивид

Грешката на хуманизма не е в това, че прекалено утвърждава човека, а в това, че негостатъчно го утвърждава, че не може да гарантира независимостта му от света и крие в себе си опасност да бъде поробен от обществото и природата.

Съществуването на личността предполага свобода. Тайната на свободата е тайна на личността. И това не е свобода на волята в школския смисъл - свобода на избора, която предполага рационализация. Достойнството на човека е личността у него. Само личността има достойнство. Човешкото достойнство е освобождение от робството, освобождение от робското разбиране на религиозния живот и на отношенията между човека и Бога. Именно Бог е гаранция за свободата на личността от поробването му под властта на природата и обществото, от царството на кесаря, от света на обектността. И никакви категории от света на обектите не могат да бъдат пренесени в тези вътрешни екзистенциални отношения. Нищо в този свят не

е действителен екзистенциален център.

Християнството винаги е имало двойствено отношение към човека. От една страна, то като че ли е унижавало човека, признавало го е за греховно и паднало същество, призвано към смирение и послушание. Именно това не могат да простят на християнството. Но от друга страна, християнството необичайно възвисява човека, признава го за образ и подобие на Бога, признава в него духовното начало, което го издига над природния и социалния свят, признава в него духовната му свобода, независима от царството на кесаря, вярва, че самият Бог е станал човек и така е възвисил човека до небесата. И само върху тази християнска основа може да бъде из-

градено учението за личността и да бъде направена личностна преценка на ценностите.

За личността е характерно, че тя не може да бъде самодостатъчна, за нейното съществуване е необходимо друго: по-висше, равно и по-низше, без което не е възможно да се осъзнае различието.

Отношенията между човека и Бога не са причинно-следствени, нито отношения между частното и общото, нито между средството и целта, нито между роба и господаря, те не приличат на нищо, взето от обективния свят - природен и социален.

Бог не съществува като обективна реалност, която се намира над мен, като обективизация на универсалната идея. Той съще-

стнува като екзистенциална среща, като трансцендиране и в тази среща Бог е личност. Затова по съвършено различен начин се решава и въпросът за отношението между личността и свръхличните ценности. Не може да се каже, че свръхличното, по-висшето от човека - Бог - е целта, а личността е средство за тази цел. Личността човек не може да бъде средство за Личността Бог. Богословското учение, според което Бог е сътворил човека за своя самопрослава, унижава както човека, така и Бога. Поразително е, че всяко учение, което унижава човека, унижава и Бога. Отношението на една личност към друга личност, дори това да е висшата личност на Бога, не може да бъде отношение между средство и цел, всяка личност е самоцел. Отношението между средство и цел съществува само в света на обективното. Личността не може да се издига, да се реализира, да осъществява пълнотата на своя живот, ако не притежава свръхличностни ценности, ако няма Бог и божествена висота на живота.

Мисълта, че човешката личност е последното и най-висшето, че Бог не съществува и самият човек е бог, е плоска мисъл, принизяваща, а не възвисяваща хората. Това е кошмарна мисъл. Но човешката личност не е средство за някаква свръхлична ценност, не е оръдие на божествената сила. Когато свръхличните ценности превръщат личност в средство, това значи, че човекът е изпаднал в идолопоклонство. Личността е парадокс за рационалната мисъл, тя парадоксално съвместява личното и свръхличното, крайното и безкрайното, пребъдващото и променящото се, свободата и съдбата. Личността не е част от света, тя е съотносителна на света, съотносителна е и на Бога. Личността допуска само съотношение, като срещата и общението. И Богът личност иска не човек, над когото да господства и който трябва да Го прославя, а

Човек обича да бъде роб и претендира за правото на робство, което само променя формите си.

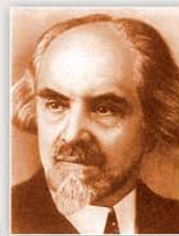
ност само тогава, когато е и богочовешка личност.

Именно свободата и независимостта на човешката личност от обективния свят е нейната "богочовешкост". Това значи, че личността се формира не от обективния свят, а от субективността, в която е скрита силата на Божия образ. Човешката личност е теоандрическо (от гръцки - богочовешко, б. пр.) същество. Богословите ще възразят уплашено, че само Иисус Христос е бил Богочовек, а хората са тленни създания и не могат да бъдат богочовеци. Но тази аргументация остава в пределите на богословския рационализъм. Нека човек да не е богочовек в смисъла, в който е Христос - Богочовекът, Единственият. Но у човека има божествен елемент, у него има сякаш две природи, той носи у себе си образ, който е и човешки, и Божии, а е човешки до толкова, доколкото осъществява Божия образ. Тази истина за човека е встрани от догматическите формули и не се изчерпва с тях.

Свободата на личността съвсем не е нейното право, това е повърхностен възглед. Свободата на личността е дълг, изпълнение на определено призвание, осъществяване на Божията идея за човека, отговор на Божия призив. Човек е дължен да бъде свободен, не бива е роб, защото трябва да бъде човек. Такава е волята на Бога. Човек обича да бъде роб и претендира за правото на робство, което само променя формите си. Именно робството е изискването от човека право.

Свободата не бива да бъде декларация за правата на човека, тя трябва е декларация за задълженията на човека, за дълга на човека да бъде личност, да прояви силата на характера на своята личност.

Николай
Бердяев

човек личност, който да отговаря на Неговия призив и с когото е възможно общуване с любов.

Хуманизмът е диалектически момент в разкриването на човешката личност. Грешката на хуманизма не е в това, че прекалено утвърждава човека, че го тласка по пътя на собственото си обожествяване, както често твърди руската религиозна мисъл, а в това, че недостатъчно, недокрай утвърждава човека, че не може да гарантира независимостта му от света и крие в себе си опасност да бъде поробен от обществото и природата. Образът на човешката личност е не само човешки, но и Божии образ. В това се крият всички загадки и тайни на човека. Това е тайната на богочовешкостта, която е парадокс, неизразим рационално. Личността е човешка лич-

